

verade? Huru kommer han på det infallet att så göra, då i de observerade fallen absolut ingenting ligger, som der till nödgar eller ens föranleder honom? Man säger, att forskaren, från det han i ett antal observerade fall funnit, ex analogia slutar till de icke-observerade fallens beskaffenhet. Godt, — men hvad föranleder honom att göra bruk af slutledningen ex analogia? Männe icke en i hans tänkandes beskaffenhet grundad sträfvan att finna en allmän grund för företeelsernas gestaltning — en lag. Forskaren skulle icke *finna* någon ordning, något förnuft i företeelserna, om han icke der *sökte* en ordning och ett förnuft, och sträfvandet att söka en ordning och ett förnuft måste tillhöra hans tänkandes natur apriori.

I erfarenheten ingår å ena sidan kunskap om individuella företeelser, — denna kunskap måste vi (enligt de förutsättningar, i hvilka vi här röra oss) anse vara genom åskådningen hemtad ur objektiviteten; men å andra sidan äfven allmängiltig och nödvändig kunskap, — hvilken ej kan vara hemtad ur objektiviteten utan apriori tillhör vår kunskapsförmåga. Det aprioriska i kunskapen är 1) de rena åskådningarne, rum och tid, samt 2) kategorierna. Genom de förra åskåda, genom de senare tänka vi. Vi uppfatta genom kategorierna enskilda ting, vi tänka dessa dels i deras yttre relationer, dels såsom *fenomen* af ett inneboende *väsende*, och detta senare såsom *lag*, *kraft* o. s. v. Enhet, mångfald, väsende, fenomen, likhet, olikhet, lag, kraft äro allt kategorier. Och slutligen tänka vi, genom substansens kategori, allt det hvarom erfarenheten kan lemna någon kunskap, såsom framgående ur *en* gemensam grund och derigenom bildande en alltomfattande enhet. Vi tänka denna grund såsom det obetingade i och yttersta vilkoret för all objektiv tillvaro. Det är klart, att hvad som är yttersta vilkoret för all objektiv tillvaro icke sjelft kan vara något (blott) objektivt tillvarande. Derföre visar oss heller aldrig erfarenheten det obetingade som

sådant. Men begreppet om det obetingade *) tillhör apriori vårt tänkande, hvilket deri, enligt Kants uttryck, har en regulativ princip för erfarenheten, nemligen en anledning att sträfva till att bringa alla erfarenhetskunskaper till formen af ett systematiskt helt.

Häri ligger alltså förklaringen till det faktum, att erfarenhets-vetandets utveckling bestämmes af ett förutsatt begrepp om en substans, ehuru erfarenheten aldrig visat eller kan visa oss någonting, som i verkligheten skulle korrespondera mot detta begrepp; och den motsägelse, hvartill betraktelsen af erfarenheten ledde, finner sålunda sin lösning.

Resultatet af hela denna förklaring af erfarenheten blir alltså detta, att erfarenheten ur objektiviteten hemtar sitt innehåll, men uppfattar detta innehåll under en form, som apriori tillhör kunskapsförmågan. Vår utgångspunkt var, att jaget gent emot sig vet ett icke-jag, en yttre verklighet, hvilken utgör föremålet för dess kunskap. Vi antogo då tillika (sid. 33), att formen i vetandet borde bestämmas af innehållet, såvida vetandet skulle vara sannt. Men det visar sig, att denna fordran ej kan realiseras, emedan formen, hvori vetandet uppfattar sitt innehåll, ligger i vetandet före och oberoende af allt innehåll. Vi uppfatta verkligheten endast så och på det sätt, som vårt vetandes aprioriska natur tillåter oss att uppfatta den. Men hvad följer deraf i afseende å jagets kunskap om verkligheten?

Vi känna verkligheten *endast* under synpunkten af de aprioriska formerna, de rena åskådningarne och kategorierna. Dessa tillhöra vår kunskapsförmåga apriori. Alltså se vi verkligheten genom ett för verkligheten sjelf frammande medium, och se den aldrig annorlunda än genom detta medium. Vi betrakta verkligheten genom ett färgadt glas, och kunna på intet sätt undgå att så betrakta

*) *Förmåfästiderna* hos Kant; se Kritik der reinen Vernunft s. 366 ff.

den, ty det färgade glaset är vår egen subjektivitet, från hvilken vi omöjligt kunna emancipera oss. Men deraf följer, att vi icke kunna veta, huru verkligheten i sig, d. v. s. utan hänsyn till vår subjektiva uppfattning, måste vara beskaffad. Ty vi äro icke berättigade att från rummets och tidens samt kategoriernas tillvaro hos oss sluta till deras objektiva tillvaro (lika litet som till deras icke-tillvaro), emedan åskådningen, som utgör själfva den punkt, på hvilken objektiviteten uppgår för medvetandet, icke derom lär oss någonting. Verkligheten blir oss derföre fullkomligt obekant. Ty det är oss absolut omöjligt att göra oss någon föreställning om, vare sig den materiella eller andliga världen, såvida vi tänka bort all tid, allt rum, all enhet, all mångfald, all relation, allt väsendligt och fenomenelt, all lag och lagbundenhet, all kraft och substans, kort sagt, allt allmänt och nödvändigt. Vår kunskap om verkligheten rör sig så nödvändigt i dessa former, att då vi tänka oss den förra utan de senare, d. ä. verkligheten i sig, den blir det obekanta X, hvarom intet bestämt låter säga sig. Derföre säger äfven *Kant*: "Das transcendentalte Objekt" (verkligheten eller tinget i sig) "bedeutet ein Etwas = X, wovon wir garnichts wissen, noch überhaupt (nach der jetzigen Einrichtung unseres Verstandes) wissen können." *) Och upprepadt varnar han för missbruket att medelst kategorierna söka bestämma något afgående verkligheten, eller, som han uttrycker sig, tinget-i-sig, stämplande detta försök som ett "transcendent," d. v. s. sina rätta gränser öfverflygande, bruk af kategorierna. Endast inom vårt medvetandes område hafva kategorierna giltighet.

Att vi veta beror af att objekterna göra intryck på våra sinnen, men *hvad* vi om dem veta beror af vår åskådningensförmågas och vårt tänkandes beskaffenhet. Vi känna objekterna så, och såvidt som de presentera sig för oss,

*) Kritik d. r. Vern. ed. Rosenkr. s. 207.

icke sådana de äro i sig själfva. Vi känna den effekt, de frambringa i vårt medvetande, men icke grunden till denna effekt, vi känna deras fenomen i medvetandet men icke deras väsende. M. e. o. vi känna, huru objekterna *synas för oss*, deras *skön*, men icke objekterna själfva.

Men deraf följer åter, att subjektet aldrig kan inse, huruvida dess på erfarenhetens väg vunna vetande är sannt eller icke. Ty "sannt" är vetandet såsom öfverensstämmande med objektet (sid. 34). Nu får subjektet genom erfarenheten kännedom icke af objektet i sig utan blott af dess inverkan på kunskapsförmågan, hvilken inverkan beror af kunskapsförmågans aprioriska beskaffenhet. Skulle äfven en öfverensstämmelse mellan subjektets uppfattning och objektet i-sig förefinnas (derigenom att kategorierna samt rummet och tiden äfven hade objektiv tillvaro), så skulle, under förutsättning af objektets åtskilnad från ja-gget, subjektet icke hafva något medel att om denna öfverensstämmelse förvisa sig. Ty subjektet borde, för att härom förvisa sig, *jemföra* båda, — objektet i-sig med sin uppfattning af objektet. Men då borde subjektet uppfatta objektet utan och oberoende af de subjektiva villkoren för all uppfattning, d. ä. det borde uppfatta objektet utan att uppfatta det, — en uppenbar orimlighet. — Då kunskap är ett vetande, som ej blott är sannt, utan om hvars saning äfven subjektet är visst, följer af det sagda, att erfarenheten ej kan skänka kunskap. Vi känna ej heller någon annan väg, hvarpå människan skulle komma till kunskap, än erfarenhetens. Häraf skulle följa, att kunskap öfverhufvud icke är möjlig. Men detta resultat är uppenbart *skeptiskt*. Skepticismen skulle alltså slutligen dock befalla rätt, emedan kunskapen, trots sin logiska möjlighet, eller tänkbarhet, dock bliefve reallt omöjlig, enär subjektet aldrig kunde veta, huruvida dess vetande var med verkligheten öfverensstämmande eller utgjordes af blotta hjernspöken, d. ä. subjektiva föreställningar utan motsvarande realitet.

c.) Dualismens upplösning.

Ingen kunskap synes för subjektet vara möjlig. Men, märk väl, för subjektet, såsom från *verkligheten ursprungligen åtskildt*. Det var under förutsättning af en ursprunglig skillnad mellan vetandet och det verkliga, som vi komma till vårt skeptiska resultat, och resultatet gäller blott såvida förutsättningen gäller. Förutsättningen innebar en dualism, hvars konsekvenser nu komma i dagen. Om vetande och verklighet ursprungligen äro skilda, så följer deraf som konsekvens, att subjektet aldrig kan blifva medvetet af deras öfverensstämmelse, och att kunskap, i mening af ett sådant medvetande, icke gifves. Men det inses äfven, att konsekvensen står och faller med förutsättningen, så att om verklighetens förhållande till jaget fattades annorlunda, äfven resultatet i afscende å kunskapens möjlighet bliefve ett annat.

Hvad har då "verkligheten" underhand för oss blifvit? Verkligheten, ha vi lärt oss inse, är ej det, som vi vanligen derför anse, utan detta är blott hennes effekt på vårt medvetande. Verkligheten sjelf har för oss reducerat sig till den magra bestämningen att vara det, som ligger till grund för vårt vetande. Verkligheten i sig är det, som ger materialet åt vetandets aprioriska form, hvilken derför utan icke skulle få någon användning, och utgör sålunda vetandets realgrund; men hvad verkligheten för öfrigt är, veta vi icke, den är obestämbär.

Men hvad berättigar oss att antaga, att en "verklighet i sig" alls existerar, och huru veta vi att en grund för vårt vetande utom sjelfva vetandet finnes till, då vi icke haft, eller kunna hafva någon erfarenhet af dess existens? Uppenbarligen göra vi det endast derför, att vi till följd af vårt tänkandes beskaffenhet måste betrakta allting under synpunkten af grund och följd. Vi betrakta vårt eget medvetande under synpunkten af dessa kategorier, vi betrakta det såsom följden af en grund. Denna grund är då

verkligheten i sig. Det är genom att tillämpa kategorier på vårt eget vetande, fattadt såsom totalitet, som vi komma till begreppet om en verklighet i sig. Men vi gå härvid utom vårt eget vetandes gränser, i det vi apriori bestämma för detsamma en grund, som ej kan anträffas deruti. Härvid öfverträda vi den regel, som bjuder oss att icke af kategorierna göra något transcendent bruk, d. v. s. att ej i deras tillämpning gå utom vårt eget medvetandes område.

Verkligheten i sig är en af tänkandet sjelft, medelst användning af kategorierna, antagen förutsättning för vetandet, således en tankens produkt, en tanke. Då vi säga: verkligheten i sig ligger till grund för vårt vetande, eller är vårt vetandes grund, så bestämma vi verkligheten i sig, tverremot vår afsigt, genom kategorin "grund." Vi mena visserligen något annat, vi mena att verkligheten i sig genom detta predikat icke skall vara bestämdt. Vi mena, att verkligheten i sig icke genom något predikat af oss kan bestämmas, utan är oss fullkomligt obekant, att den är af oss obestämbär. Och då vi säga: "verkligheten i sig är af oss obestämbär," skall ej ens detta uttrycka något om verklighetens i sig egen natur, utan blott vår oförmåga att något derom predicera. Men tverremot vår afsigt yrka vi i sjelfva verket, att det tillhör verklighetens i sig egen natur att undfly all vår bestämning, att den verkligen är det af oss obestämbära. Vi kunna icke undgå att bestämma verkligheten i sig, nemligen såsom det, hvilket undflyr bestämningen, eller, kort, såsom *negation af bestämning*. Verkligheten i sig är negation af hvarje möjlig bestämning, hvarje möjligt predikat, vi kunna gifva; men denna negativitet är sjelf en bestämning. Och verkligheten i sig är ingenting annat än denna bestämning.

Verkligheten i sig är negationen af allt bestämdt vetande, — hvad som står kvar, då vetandet abstraherar från sig såsom bestämdt vetande. Hon är denna oändligt tomma abstraktion. Men abstraktionen från allt bestämdt

vetande är ingenting annat än det *rena abstrakta jaget*. Verkligheten i sig är samma abstraktion som det rena jaget, och *sammansfaller* således *dermed*.

Härmed försvinner den hemlighetsfulla slöja, som hittills doldt "verkligheten i sig" för våra blickar, och vi inse mycket väl hvad den senare är. Det vetande jaget förutsätter sig såsom abstrakt möjlighet att veta för sitt framgående till bestämdt vetande. Jaget såsom den förutsatta abstrakta möjligheten till vetande är "verkligheten i sig."

Detta resultat kan förefalla besynnerligt och vågadt. Det kan se ut, som skulle härmed den sista rest af verklighet, som ännu stod kvar, hafva försvunnit, och som skulle dermed allt förflygtigas till en subjektiv drömverld. Det kan se ut, som skulle man med uppgifvandet af denna sista post handlost kasta sig i armarna på skepticismen och gifva all objektiv kunskap förlorad. Men förhållandet är det motsatta. Vi hafva icke kastat oss i armarne på skepticismen, utan tvertom satt oss i stånd att definitivt öfvervinna den, vi hafva icke förlorat allt, utan vunnit allt.

Ty hvad innebär resultatet, att verkligheten i sig, d. v. s. allt som kvarstod af den objektivitet, hvilken antogs existera skild från subjektets vetande, själf är en vetandets bestämning? Vetandet har upptagit allt innehåll, all bestämning, det existerar icke någon verklighet oberoende af vetandet. Vetandet är det verkliga. Säger man då: allt så ha vi förvandlat allt till en blott "subjektiv" verld, så tänker man icke på hvad man säger. Ty hvad vill en blott subjektiv verld säga? Uppenbarligen en sådan, som har en *objektiv* verld utom sig. Endast i förhållande till ett "icke-subjektivt" kan det blifva fråga om ett "blott subjektivt." Men vetandet, som är ett med verkligheten, har ingen objektiv verld emot sig. Åtskilnaden mellan subjekt och objekt, vetande och varande har förlorat sin betydelse. Vi ha lärt oss känna vetandet, såsom icke en blott subjektiv företeelse, utan såsom den enhet, i hvilken

all skilnad mellan ett subjektivt och objektivt är upplöst och försvunnen, eller såsom *förnuftigt vetande*.

"Förnuft" betecknar öfverhufvud enheten af subjekt och objekt. Såsom blott *enhet* vore dock förnuftet icke något vetande, ty allt vetande innebär nödvändigt en åtskilnad af innehåll och form. "Förnuftigt vetande" ha vi derföre att tänka oss såsom på engång enhet och åtskilnad, d. v. s. så, att förnuftet (= enheten af subjekt och objekt) blir *för sig* eller gör sig själf till sitt föremål. Det skiljer sig såsom subjektivt (uppfattande) förnuft från sig såsom objektivt (varande) förnuft. Äfven för det vanliga föreställningssättet är denna åsigt icke fremmande, att i menniskans (subjektiva) förnuft det objektiva förnuftet, som är till i naturen och historien, uppfattas och kommer till medvetande. — Åtskilnaden mellan subjekt och objekt är i det förnuftiga vetandet *relativ*, ej absolut, i *grunden* äro båda ett. Derföre måste det förnuftiga vetandet lika mycket innebära subjektiv visshet om sin sanning, som i sig, objektivt vara sant. Då nemligen vetandets föremål icke är för vetandet annat, utan *ett* dermed, så är vetandets förhållande till objektet *tillika* ett vetandets förhållande till sig, eller vetandet om objektet sammanfaller med själfmedvetandet. M. a. o. vetandets *sanning* sammanfaller med *vissheten* derom. Här inse vi alltså, på hvad sätt ett vetande är möjligt, som på samma gång är sant och visst. Vi inse huru *kunskap* är möjlig, — ty kunskapen var vetandet såsom förenande dessa tvenne bestämningar. *Kunskapen är möjlig, emedan subjekt och objekt såväl äro ett som icke-ett*. I den lefvande enheten af subjekt och objekt ha vi funnit det yttersta och på samma gång tillräckliga vilkoret för kunskapen — ett villkor, som under sig inbegriper alla andra redan i det föregående afhandlade villkor, och i hvars ljus dessa först få sin rätta betydelse

tillväga, sin handling. All sanning i vetandet baserar alltså subjektet ytterst på sin omedelbara själf-visshet. — Men härvid uppstår en motsägelse. Ty då subjektet är visst om att någonting är sant, har för dess medvetande detta sanna betydelsen af något i-sig nödvändigt, något för-sig bestående och gällande. I subjektets visshet om ett sant innebäres medvetandet deraf, att vissheten icke kan bestämma det sanna, utan att tvertom det sanna skall bestämma vissheten. Det sanna har för subjektet betydelsen af någonting, som *bör* gälla för visst. När nu å andra sidan all bevisning dock ytterst hänför sig till subjektets omedelbara visshet om sig, uppstår således för subjektets medvetande en motsägelse. — Men subjektets visshet om sig ligger till grund för allt vetande *så tillvida, som det tillhör subjektet*, som det är subjektets vetande. Deraf följer, att vetandets sanning faller *utom den subjektiva sfären* öfverhufvud, eller m. a. o. att vetandet icke är sant derföre och derigenom, att det tillhör ett subjekt, utan genom något annat. Vetandets sanning är oberoende deraf att det är bevisadt. I och med det den nämnda mot-sägelsen uppgår för subjektets medvetande, blir subjektet medvetet af detta "andra," genom hvilket vetandet är sant, eller som utgör förutsättningen för vetandets sanning. Det "andra" är det, som icke är subjektet, alltså icke-subjektet eller icke-jaget. Subjektet inser, att vetandets sanning beror deraf, att det är grundadt på eller förmedladt genom icke-jaget.

Härmed öfvergår betraktelsen ifrån den första frågan: huru kan subjektet vara *visst* om vetandets sanning? till den andra: *huru är vetandet sant?* Vetandet är sant såsom egande sin grund uti icke-jaget eller objektiviteten; men då icke-jaget städe af subjektet förutsättes såsom ett annat, får sanningen betydelsen af den vetandets egenskap, att vara med icke-jaget *öfverensstämmande*. Den process, genom hvilken ett med objektiviteten öfverensstämmande vetande uppstår, får namn af erfarenhet. Erfarenheten be-

Kapitel III.

Kunskapen i sin sanning.

Oss återstår blott, att i en kort återblick sammanfatta gången af den föregående utvecklingen och fastställa resultatet.

Vi betraktade kunskapen tillförest i dess subjektiva tillvarselsätt, såsom *subjektets* kunskap, hvarvid sjelfva sanningen eller vetandets i-sig-varande nödvändighet fick betydelsen af blott ett datum i och föremål för medvetandet. Frågan blef då den: hvarigenom har subjektet sitt medvetande om sanningen af ett vetande, d. v. s. sin visshet? Vi funno, att subjektet har sin visshet om sanningen af ett vetande genom vetandets *form* att vara bevisadt, d. v. s. att följa ur grunder. Grunderna måste, för att kunna lemna en mer än hypotetisk bevisning, sjelfva följa ur andra grunder; men skall bevisningen blifva fullständig, måste det gifvas yttersta grunder, om hvilkas sanning subjektet har visshet, icke på grund af annat, utan omedelbart. Vi funno, att intet enskildt vetande kan utgöra en sådan yttersta grund, emedan hvarje enskildt vetande förutsätter annat vetande som grund och vilkor; utan att yttersta kunskapsgrunden är den fria handling, genom hvilken jaget sätter *sig* och dermed allt bestämdt vetande, — alltså sjelfmedvetandets akt, subjektets visshet om sig. Subjektet har sin visshet om sig ej på grund af annat utan omedelbart, denna punkt är derföre den första i vetandet. Subjektet är visst om annat blott genom att vara visst om sig, ty äfven all bevisning vet det såsom sitt sätt att gå

gynnar såsom sinlig åskådning, hvilken uppfattar det materiella, d. ä. det i tid och rum tillvarande, samt fortgår vidare, såsom på en gång åskådning och tanke, till uppfattning af individuella ting med deras egenskaper och mångfaldiga inbördes relationer. Erfarenheten reflekterar slutligen till en uppöfver de enskilda tingen och deras relationer liggande, men i dem tillika sig manifesterande verld af osinliga lagar och krafter, d. v. s. tingens väsende eller inre grund, i förhållande hvar till tingen blifva blotta fenomen. Såsom vetande om de enskilda tingen och deras relationer är erfarenheten iakttagelse, och såsom sammanfattning af iakttagelser beskrifning. Uppfattningen af lagarne och krafterna samt det iakttagnas hänförande till dem är återigen förklaring.

Frågan, huruledes vetandet till sitt innehåll blir santt, besvaras genom denna beskrifning öfver sättet, på hvilket vetandet i sig upptager objektiviteten. Men vårt vetande om tillgången härvid är sjelft ofullständigt och otillfredsställande, sålänge det inskränker sig till blott beskrifning och icke fortgår till förklaring. Erfarenhetens faktum fördrar, liksom andra fakta, sin förklaring, hvilken består deri, att hon hänföres till sin grund. I erfarenheten urskilja vi tvenne sidor: innehållet, som är gifvet genom objektiviteten, och formen, som tillkommer genom subjektets åtgörande. Men betrakta vi den rol, dessa båda faktorer spela vid frambringandet af erfarenhetens fenomen, så finna vi, att subjektet har en ursprunglig organisation, hvilken utgör vilkoret för erfarenheten och tillika *bestämmer allt erfarenhetsvetandes beskaffenhet*, äfven i afseende å innehållet. Allt, hvaraf vi öfverhufvud kunna hafva något medvetande, framställer sig för oss i rummets och tidens samt kategoriernas form, men dessa tillhöra subjektet a priori. Deraf följer, att subjektet ingenting vet om objektiviteten i sig, utan blott om dess verkan på kunskapsförmågan. Följaktligen kan subjektet heller aldrig veta, huruvida och i hvad mån dess vetande öfverensstämmer eller

icke med objektiviteten, d. ä. subjektet är oförmöget att något afgöra öfver sitt vetandes sanning.

Undersökningen af erfarenheten slutar således, liksom den af vissheten, med ett negativt resultat. Liksom befraktelsen af vilkoren för subjektets visshet ledde dertill, att dessa villkor icke kunna nå sjelfva sanningen, utan löpa ut i en *blott* visshet, hvilken, emedan vissheten skall vara visshet om något santt, upplöser sig sjelf; så för undersökningen af vilkoren för vetandets sanning till det resultat, att sanningen blir den tomaste af alla möjligheter, medan angående dess verkliga förhandenvaro subjektet, till följd af sjelfva sin ursprungliga organisation, aldrig kan hafva den ringaste visshet. Vi få alltså ena gången en visshet utan sanning, andra gången en sanning utan visshet, — men ingendera gången verklig kunskap, ty kunskapen skall vara både visshet och sanning på engång. — Men hvad är denna objektivitet, om hvilken som sådan jaget icke kan hafva något vetande? Den är i sjelfva verket endast den rest som återstår, då subjektet abstraherar från allt, som det verkliga vet; alltså ett resultat af abstraktionens process, och sjelf ett abstraktum. Objektiviteten i-sig blir det, som jaget *icke vet*, det i jagets bestämda vetande icke-ingående, eller negationen af det bestämda vetandet. Såsom negation af det bestämda vetandet *försätter* objektiviteten i-sig detta senare, och är sjelf derigenom bestämd. Sålunda förvandlar sig objektiviteten i-sig sjelf till en vetandets bestämning, nemligen "obestämdhetens" bestämning. Men derigenom försvinner den antagna åtskilnaden mellan objekt och subjekt, i det vetandet sjelft är bådas identitet. Vetandet förutsätter sig sjelft såsom bestämmelselöst för att derur framgå till bestämdhet, och är process att öfvergå från bestämmingslöshet till bestämning, eller annorlunda uttryckt, från omedvetenhet till medvetande, från möjlighet till verklighet.

Vetandet, såsom denna immanenta öfvergång är *förnyligt* vetande eller hvad som är detsamma, *verklig kun-*

